

Wereldperspectief van het humanisme

Het is nu bijna tien jaar geleden, dat ik op een zonnige morgen in het late najaar van 1946 voor het eerst kennis maakte met Nederland. We werden ontscheept in Rotterdam en in een grote verwarmde bus gebracht naar een voorlopig tehuis voor indonesische studenten in Warmond. Sindsdien heb ik vele malen Nederland doorkruist, van Den Helder tot Maastricht, van Schiermonnikoog tot Terneuzen, maar steeds is het beeld van die eerste bustocht door het rijke Zuid-Holland in mijn herinnering levendig gebleven.

Gewend als ik was aan het sterke reliëf, de bergen en dalen in Indonesië en in China, was het eerste wat me opviel de wijde, open vlakheid van het lage polderland hier. Net zoals dit land door greppels en dijkes verdeeld is in akkers en weilanden, zo dacht ik, moet ook het leven van de bewoners netjes zijn ingedeeld in vakjes en kliekjes, in partijen en kerkgenootschappen. Vlak en nuchter is de grondtrek van de Hollandse mens, met zijn beide benen verkleefd in de stevige klei, met zijn simpele verwondering van „Hoe bestaat het” en „Asjemenou”. Boven de vlakte hangen de luchten, vaak doortrokken van loodzware wolkengevaarten, onderwerp uitmakend van de dagelijkse terugkerende gesprekken. Over de vlakte waaien de winden, ongestoord door bergruggen. Trekvogels strijken neer, zoals eertijds de joden uit Spanje en de hugenoten uit Frankrijk.

* *
*

Staande in deze wijde, open vlakte richt de mens als vanzelf zijn blik opwaarts, uit het horizontale vlak van zijn alledaagse bestaan in een nieuwe dimensie van schoner verbeelding. Zo moesten voor mij, beschouwer van buiten af, de vertikale lijnen in het Hollandse landschap wel een symbolische betekenis hebben. En, inderdaad zijn die vertikale lijnen zichtbaar, hier en daar de eentonigheid van het horizontale landschap doorbrekend. Er zijn zelfs twee soorten: kerktorens en fabrieksschoorstenen. Veelzeggende symbolen uit twee geheel verschillende werelden en tijdperken, samengebundeld in die typische levensspreuk „Ora et labora”, „Bid en werk”, die de eenheid van vroomheid en ondernemingsdrang van de Hollandse mens zo treffend samenvat.

Kerktorens en fabrieksschoorstenen horen thuis in verschillende werelden. De middeleeuwen zijn voorbij, toen de kerktorens nog almachtig over het leven van de westeuropese mens domineerde. De vermanende vingers van de priesters wezen omhoog naar een hemel waar de opperste rechter troonde. Naar diezelfde hemel streefden omhoog de ranke lijnen van de gotische kathedralen. Maar de bindende kracht van die wereld van goddelijke, eeuwige waarden verminderde. Sterrekundigen tuurden door hun telescopen, en ontdekten in de hemel geen engelen en heiligen, maar planeten en sterren, nevels en melkwegstelsels, zwevend in een onmetelijke ruimte. De ontdekking van die ruimte werkte bevrijdend. De wereld lag open, met al zijn rijkdommen en schoonheden, om te ontdekken, te exploreren, te bestuderen en te veroveren. De jongen in de blauwgeruite kiel gebruikte de kerktorens om in te klimmen en uit te zien naar lokkende verten, naar schepen die uitvoeren over zee en terug kwamen rijk beladen met specerijen uit vreemde landen.

Met een gretigheid, na duizendjarige onthouding, heeft de westeuropese mens zich gestort op al deze nieuw ontdekte, uiterlijke rijkdommen. Goud en zilver uit Peru en Mexico, specerijen uit Oost Indië, luxe artikelen uit Japan en China, vreemde voedings- en genotmiddelen, zoals aardappelen, groenten- en vruchtensoorten, koffie, thee en tabak uit alle delen van de wereld werden als vanzelfsprekend toegeëigend en geassimileerd. De geldhandel bloeide. Een nieuwe stand werd rijk en veroverde zich politieke macht. Geleidelijk raakte men verzadigd.

Voorbij het hoogtepunt van materiële rijkdom en culturele verfijning, verlangden denkers als Rousseau „terug naar de natuur”, terug naar de primitieve gelukstoestand van de „goede wilde” met zijn „van nature christelijke ziel”.

Maar de wetenschap gaat verder. Op de ontdekking van de ruimte volgt de ontdekking van de diepte. Oudheidkundigen graven in de diepte naar de bronnen van de westerse beschaving. Paleontologen graven in de diepte op zoek naar onbekende voorvaders van de homo sapiens. Geologen graven in de diepte en ontdekken in de schoot van moeder aarde de delfstoffen die het aanschijn van de wereld volkomen zouden doen veranderen: erts, steenkool, olie. Fabrieksschoorstenen verrijzen en boortorens. Symbolen van een nieuwe tijd, een technocratische beschaving.

Een nieuwe roes maakt zich in de tweede helft van de negentiende eeuw van de westerse mens meester. Goudkoorts drijft hem naar de uiterste rand van het Wilde Westen en naar het onontgonnen Australië. Diamanten worden gedolven in Zuid Afrika. Een wilde jacht ontketent zich tussen de grote mogelijkheden naar nieuwe koloniën, bronnen van waardevolle delfstoffen, nodig voor de moderne industrie. Gewapende botsingen blijven niet uit; ze nemen toe in omvang en in hevigheid. Inwendige spanningen ontladen zich in revolutionaire acties.

De vaart van de wereldgeschiedenis versnelt zich. In de halve eeuw die achter ons ligt hebben twee wereldoorlogen gewoed. Zijn vele revoluties uitgebarsten, die machten van terreur in het zadel hebben geholpen. Hebben fascistische rijken met brallend geweld zich ontplooid en zijn weer te pletter gelopen. Hebben economische crisis en wereldmalaise gedwongen tot planmatig ingrijpen op grote schaal en is geleidelijk de situatie veranderd in de richting van een superhoogconjunctuur. Hebben we een Volkenbond zien groeien en falen, en vervangen worden door een Organisatie van Verenigde Naties. Is de emancipatiestrijd begonnen van gekoloniseerde volkeren en zijn steeds meer en meer nieuwe staten verzezen die zich aaneensluiten tot nieuwe machten. Hebben nieuwe richtingen en stromingen zich ontwikkeld in de kunst, literatuur wetenschap en wijsbegeerte en heeft de techniek een ongekende stroom van nieuwe werkwijzen en uitvindingen voortgebracht, die de stoutste dromen van een eeuw terug overtreffen.

Kerkstorens en fabrieksschoorstenen staan niet langer alleen. Zij staan verdwaaald in een groeiende chaos van steeds grotere en hogere huizenblokken en vermaakcentra. De enkeling verdrikt in de grauwe anonimiteit van het stadsleven met zijn razende verkeer, zijn luidruchtig rumoer en zijn flitsende lichtreclames. De publiciteit is een voortdurende aanranding van de eigen intimiteit van het persoonlijke leven. Krantenbericht, fotoreportage, filmjournaal, radionieuws en televisiebeeld brengen alles tegelijk en overal vandaan binnen ons onmiddellijke bereik. We raken het spoor bijster; voelen ons nietig en voortdurend belaagd door altijd aanwezige dreigingen. De onverzoenlijke tegenstellingen tussen de wereldmachten, de bewapeningswedloop en de koude oorlog zijn tastbaar nabij, binnengedrongen in ons alledaagse denken en handelen. Het leven lijkt uitzichtloos, en alle toekomstbeelden lijken onwezenlijk.

* *
*

En toch.... Als wij ons uit de chaos kunnen ontworstelen en over ijzeren gordijnen, rassenscheidingen en politieke tegenstellingen heen ons kunnen verheffen tot een wereldperspectief, dan zullen wij ontdekken dat voorbij de kerkstorens en de fabrieksschoorstenen nog een wijder verschiets ligt. Misschien is de westerse mens verzadigd na enkele eeuwen roofofbouw te hebben gepleegd met de vermogens en hulpbronnen van deze wereld. Maar de anderen, die deze verworvenheden nog niet hebben bereikt, zien de wereld in een ander licht. Voor honderden en honderden miljoenen, aan wie de wereldgeschiedenis tot nog toe is voorbij gegaan, houdt juist deze twintigste eeuw een nieuwe belofte in.

Marx verklaarde een eeuw geleden, dat de filosofen alleen de wereld op verschillende manieren hebben geïnterpreteerd, maar dat het er op aan komt deze wereld te veranderen. Wat Marx zelf gedaan heeft, is tenslotte niet anders dan die krachten samen te bundelen, die reeds rijp waren om te worden gemobiliseerd. Hij heeft het bewustzijn waar gemaakt, dat door massale solidariteit een macht geschapen wordt, waarmee beslissend in de maatschappelijke werkelijkheid kan worden ingegrepen. De maatschappelijke verhoudingen revolutionair veranderen door massale organisatie en actie is een streven dat meer en meer bewust en op grote schaal wordt uitgevoerd. De overtuiging, dat verandering van de maatschappelijke werkelijkheid in de richting van een menswaardiger samenleving niet afhangt van goddelijke genade maar binnen het bereik van menselijke vermogens ligt is een facet van een groeiend wereld-humanisme. Het is deze overtuiging, die vooral bij de volkeren van Azië en Afrika steeds meer veld wint.

Het is dit groeiende humanisme dat door de oppervlakkige politieke beschouwer soms wordt miskend als een neiging om het communisme te verkiezen boven de westerse democratie. Het Russische communisme gaat immers bewuster en planmatiger te werk dan het westerse kapitalisme.

Maar de politieke dictatoren hebben tot nog toe alleen het marxisme op verschillende wijzen geïnterpreteerd. Zij hebben het constructief alleen voor beperkte doelen ten bate van enkele landen toegepast, maar destructief voor de rest van de wereld. Het komt er op aan de mensheid als een ondeelbare eenheid te zien en het bewustzijn van menselijke solidariteit te mobiliseren om de wereld als ondeelbaar geheel te veranderen. Boven de verschillen in geloof en levensbeschouwing, de onderscheidingen in ras, en de tegenstellingen in politieke ideologie, kan het bewustzijn van algemeen-menselijke solidariteit in lotsverbondenheid de stuwkracht verlenen aan een wereldwijde actie, die de verhoudingen ingrijpend zal veranderen. De situatie is rijp voor zulk een wereldwijde actie.

De algemeen menselijke lotsverbondenheid is een onontkoombare realiteit geworden. Er leeft een sluimerend besef van dynamische mogelijkheden, die men alleen gezamenlijk zal kunnen verwerkelijken. De ervaring groeit met de praktijk. Men weet dat het anders kan; men beseft dat het anders moet. Al werkende aan een toekomstplan ontwaakt het enthousiasme, opent zich het perspectief op de toekomst. Wetenschappelijk onderzoek, praktisch experiment en technische toepassing openen ongekennde nieuwe mogelijkheden. Voordat technische vindingen in het productieproces worden verwerkelijkt, heeft de populaire fantasie de grenzen reeds afgetast. Als men kennis neemt van het nieuwe genre, dat tegenwoordig onder de naam „science-fiction” aan populaire literatuur wordt geproduceerd en de geweldige omvang hiervan overziet, dan beseft men hoe sterk het verlangen leeft naar het nieuwe, dat als belofte in de toekomst verborgen ligt.

Een man als Gandhi heeft aangetoond, hoe menselijke solidariteit van het geweldloos verzet en lijdzaam ondergaan van onrecht een wapen kan maken, dat de grootste tegenstand breekt. Naast de stem van Marx heeft de stem van Gandhi de massa's van Azië wakker geroepen. Dit appèl blijft niet beperkt tot Azië. Het is een appèl tot het wereldgeweten. Het opent een wereldperspectief voor het humanisme.

Dr. KWEE SWAN LIAT

ONTMOETING TUSSEN OOST EN WEST

door

KWEE SWAN LIAT

Uitgave N. Kluwer met medewerking van het Humanistisch Verbond.

178 pagina's - gebonden f 6,50 - ingenaaid f 4,90.

Bestellingen bij het Centraal Bureau Humanistisch Verbond,
Bleyenburgstr. 1, Utrecht, Postgiro 304960.

HET WOORD VAN DE WEEK

VERSCHIJNT
WEKELIJKS
8 JULI 1956

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer

Mevrouw

Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Bleyenburgerstraat 1, Utrecht

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie en redactie: Humanistisch Verbond, Bleyenburgerstraat 1, Utrecht, Postgiro 304960
Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 1,— p. kwart., losse numm. f 0,12, buitenland f 4,60 p.j.